

BESEDOSLOVJE

B. je jezikovna ravnina, ki preučuje besede v osnovni obliki kot slovarsko enoto.

Za človeka je temeljno sredstvo za sporazumevanje besedni jezik. Osnovna enota besednega jezika je **beseda**.

Besede – znamenja s katerimi poimenujemo: - prvine predmetnosti

- logična razmerja v

predmetnosti

- svoje razmerje do naslovnika ali

predmetnosti

Z besedami damo čemu ime. Beseda je dogovorjeno ime/pojmovanje česa.

Tvarna stran besede

Dogovorjen pomen; glasovi oz. črke v določenem dogovorjenem zaporedju, med njih ne smemo ničesar vrvati pa tudi jih ne smemo izpuščati;

glasove(črke) ene besede pišemo strnjeno, med njimi pa so presledki

Večdelne besede – jih pišemo narazen, čeprav šele skupaj nekaj poimenujejo (tudi nesedanjiške glagolske oblike)

Poimenovalne vloge besed

Polnopomenske – poimenovanje predmetnosti

Slovnične – poimenovanje razmerij v predmetnosti

Pomen besed

Enopomenke - 1 pomen; jih je manj, ker se pomen pogosto širi, vseeno pa kar veliko besed z enim pomenom: *strokovne besede* (besede s katerimi strokovnjaki poimenujejo predmetnost svoje stroke)

Večpomenke - več pomenov, *metonimični prenos* (isto poimenovanje na podlagi povezanosti), *metaforični prenos* (isto poimenovanje na podlagi podobnosti), dejanski pomen razberemo iz sobesedila

☆ **Enakozvočnice** – besede z enako tvarno stranjo (se enako pišejo ali izgovarjajo)

- **enakopisnice** (zapis enak, izgovor drugačen) ; gol

- **enakoglasnice** (izgovor enak, zapis drugačen) ; trk-trg

☆ **Blizuzvočnice** – besede z podobno tvarno stranjo (zvenijo podobno), nimajo podobnega pomena ; trenirka-trenerka

Pomenska razmerja med besedami

1. **Sopomenke** (sinonimi) – besede, ki imajo enak ali zelo podoben pomen ; imajo različno slogovno vrednost (nezaznamovane, zaznamovane)
2. **Protipomenke** (antonimi) – besede z nasprotnim pomenom ; uporabljamo za primerjavo nasprotnih dejanj, lastnosti
3. **Podpomenke** (hiponimi) – besede z ožjim pomenom ; poimenujemo predstavnika skupine in **nadpomenke** (hipernimi) – besede s širšim pomenom ; pri razlaganju pojmov, pri tvorjenju definicij
4. **Besedna družina** - besede z istim korenem oz. iz skupnega korena ; razstavljanje besed na "prafaktorje" - morfeme ; pri določanju korena moramo paziti tudi na pomen besede in ne le na tvarno stran
5. **Tematsko polje** – besede, ki imajo neko tematsko povezanost ; ko

izberemo temo si prikličemo tematska polja

Slogovna vrednost besed

Slogovno nezaznamovane besede – besede, ki jih lahko uporabljamo v vsakem besedilu; le poimenujejo predmetnost in ne razodevajo sporočevalca

Slogovno zaznamovane besede – besede, ki jih lahko uporabljamo le v nekaterih besedilih; poimenujejo predmetnost in razodevajo sporočevalca (njegovo razmerje do predmetnosti, pokrajinsko pripadnost, pripadnost starostni in interesni skupini...)

Čustveno zaznamovane besede – poimenovanje predmetnosti z razodevanjem čustvenega razmerja do nje

naklonjeno, prisrčno razmerje: **ljubkovalnice,**

olepševalnice, otroške besede

nenanklonjeno (podcenjevalno, zaničljivo) razmerje:

slabšalnice, zmerljivke/psovke, kletvice,

prostaške/vulgarne besede

izražanje vznesenosti

- čustveno zaznamovan je lahko tudi le en od pomenov besede

- ironična raba besede v besedilu

Pokrajinsko zaznamovane – sem spadajo **narečne** in **pokrajinske besede**; razodevamo svojo pokrajinsko pripadnost; v pogovorih z ljudmi iz iste pokrajine

Družbeno zaznamovane: slengovske besede (razodevamo pripadnost starostni skupini vrstnikov), **žargonske besede** (neuradni strokovni izrazi; razodevamo pripadnost skupini ljudi istega poklica, stroke,..)

Funkcijsko zaznamovane – razodevamo svojo družbeno vlogo (dr.član, uradnik, strokovnjak, javni govorec)

- **Praktičnosporazumevalne besede**: le v zasebnih, vsakdanjih pogovorih z znanci, prijatelji, sorodniki,...
- **Uradovalne besede**: besede, ki jih uporabljajo uradniki pri sporazumevanju s strankami
- **Strokovne besede (termini)**: razumljive so predvsem strokovnjakom in omejene na rabo v le nekaterih stokah; izrazi značilni za določeno stroko – strokovno izrazje
- **Publicistične besede/besedne zveze**: uporabljajo jih javni sporočevalci

Časovno zaznamovane besede: novejšje besede (neologizmi) - besede, ki so novejšje in še ne splošno razširjene

starinske/zastarele besede (arhaizmi)- besede, ki so jih nekoč uporabljali, danes pa ne več

Izvor besed

1. Domače besede :

- ☆ tiste, ki izvirajo iz indoevropskega jezika, praslovanščine ali zgodnje slovenščine (zelo stare)

☆ tiste, ki so nastale in še nastajajo na podlagi starejših slovenskih besed

☆ tiste, ki izvirajo iz posnemanja naravnih zvokov oz. glasov

2. Prevzete besede : tiste, ki so prišle v slovenščino iz jezikov, s katerimi nismo povezani razvojno temveč zemljepisno ali kulturno ; izhajajo iz grščine in latinščine (besede iz umetnosti in znanosti) , nemščine (praktičnostrokovni izrazi, iz obrti), angleščine (tehnični izrazi)

☆ **sposojenke** - prevzete besede, ki ji popolnoma prilagodimo slovenskemu knjižnemu jeziku (izgovarjamo, pišemo, pregiblujemo po naše)

☆ **tujke** - prevzete besede, ki jih deloma prilagodimo slovenskemu knjiž. jez. (izgovarjamo in pregiblujemo po naše, tu zapis)

☆ **citativne besede/besedne zveze** - prevzete besede, ki jih nikakor ne prilagodimo skj (ohranijo tuj izgovor, zapis in slovnične lastnosti)

Tvorjenost besed

Morfemi: - **obrazila** (-ica) - imajo stvarni pomen □ **tvorjenke**

- **končnice** (-a) - imajo slovnični pomen □ **netvorjenke**

Tvorjenke nastanejo iz določene besedne zveze tako, da se en del ohrani, drugi pa zamenja z obrazilom. Del tvorjenke, ki se je ohranil imenujemo **podstava**